

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Posudek na bakalářskou práci J a n a K a f k y

Literatura, psaní. Dílo Franze Kafky a dekonstrukce

Bakalářská práce Jana Kafky, jež vychází z dlouhodobého a intenzivního zájmu o Kafkovo dílo, je pokusem o výklad Kafkova „psaní“ prostřednictvím proslulé kafkovské interpretace Jacquese Derridy *Before the Law*. Východiskem je pro Jana Kafku otázka, „*co je to literatura a co je psaní a jaký je mezi nimi vztah*“ a – na fólii Kafkova literárního podobenství a jeho dekonstruktivního „čtení“ Jacquesem Derridou – co znamená *literatura* pro Derridu. Dalo by se říci, že Jana Kafku zajímá především otázka normativního určení umění a uměleckého díla jako „řeči“, textu, textovosti, diskurzu, písma po „deconstructive turn“, přičemž se snaží o kritickou reflexi dekonstruktivního čtení a na konci práce klade otázku, zda Derridovo čtení literárních textů neústí nakonec do tautologického čtení a tím do aporie.

Svět, který Franz Kafka ve svých textech buduje, a jeho jazyk, je stále silným zdrojem iritace a zneklidnění. Také proto, že čtenářsky a interpretačně zůstává Kafkovo dílo mimořádnou výzvou, neboť jeho autor „*podnikl všechna myslitelná opatření proti výkladu svých textů*“, jak vystihl již Walter Benjamin.¹ Již dlouho před Derridovou interpretací se jádra této iritace dotkl Günther Anders ve své i dnes pronikavé, stejně tak jako radikální interpretaci Kafky: *Kafka pro und contra* (München 1951; dokončeno již 1946). Andersova interpretace je v této souvislosti zajímavá také proto, že kritizuje to, co Jacques Derrida ve své interpretaci popisuje. V roce 1951, kdy Kafkova recepce – jako v podstatě neznámého autora – teprve začíná, varuje Anders budoucí čtenáře před sadisticko-obsedantním světem Kafkových románů a povídek, jenž fascinuje a odpuzuje zároveň. Člověk je u Kafky, podle Anderse, jakoby paradoxně *člověkem bez světa*, jehož stvořitel jej předurčuje plnit neuskutečnitelná přikázání a plány a tím jej již předem odsuzuje k neodvratnému ztroskotání. Anders si např. všímá, že Kafkova „*akribie podmínkových vět [...] je symptomem chybění vlastní vůle*“, Kafkova syntaxe je „*syntaxí nesvobody*“.

¹ Walter Benjamin, „Franz Kafka. K desátému výročí jeho smrti“, in: Walter Benjamin, *Literárněvědné studie*, Praha [Oikoymenth] 2009, s. 283.

Andersova interpretace Kafky je originální již tím, že odmítá mystifikující výklady autora *Procesu* jako „alegorika“ (jak jej chápe Derrida) nebo „symbolika“ a Kafku čte naopak jako „realistu odlidštěného světa“, jenž se sice tohoto světa děsí, ale svému zděšení nedává podobu varování.² Podle Anderse jsou Kafkovy postavy příkladem lidských bytostí, které nejsou spojeny s žádným světem, nejsou odkázány na žádný svět, mnohem spíše si jej musí teprve tvořit. Tím je však člověk zároveň odsouzen k nesvobodě své neustálenosti, nezakotvenosti. Kromě toho: z konfrontace se stále dominantnější technizací světa vystupuje člověk jako deficitní a „antikvovaná bytost“.

Před nesplnitelnými nároky stvořitele neztroskotávají u Franze Kafky pouze postavy jeho románů a povídek, je to také, jak Jan Kafka pěkně poznamenává, čtenář sám, „*jenž je postaven před zákon vyprávění, neboť vždy ztroskotává na jeho nepřístupnosti*“ (s. 23). Nepřístupnost/nedostupnost, absence jsou pojmy, které spoluvytvářejí Kafkovu estetiku negativity, jeho *intentio operis*, a vedou Jana Kafku k otázce textu/textovosti, jeho četby a k otázce psaní. Písmo je v Derridově pojetí událostí *diference*, jež odsunuje *to*, co je děje, co se udává, do negativity nepřítomnosti. Dekonstruktivní četba vychází z textu, z toho, co v něm *stojí*, zapomíná však ve své soustředěnosti na znaky a narůstání diferencí, že jim musela předcházet nějaká událost. Zjevná a poznatelná je pouze *différance*, nikoliv událost, nikoliv *to*, co se událo. O tom je možné uvažovat pouze v modu negativity, nepřítomnosti. Derrida, vycházející výhradně z písma (a psaného), neuvažuje o události, a proto navrhuje, jak Jan Kafka připomíná, číst *Vor dem Gesetz* jako příběh bez příběhu. Jaká promluva, závislá na struktuře jazyka, tedy na určité obecnosti a na nutných opakováních (umožňujících zároveň i „čitelnost“ textu), je schopna vyjádřit *jedinečnou*, neopakovatelnou událost? Iterabilita je v Derridově pojetí neutralizujícím faktorem. Událost se může stát zjevnou jedinečnou tehdy, jestliže je – paradoxně – „*sama ve své jedinečnosti opakovatelná*“ (Derrida: *Une*

² Třeba dodat, že „realistou“ ve zcela zvláštním smyslu, který ve svých brilantních studiích o Kafkovi vystihl Walter Muschg, jenž psal o Kafkovi, ostatně snad jako vůbec první akademický literární vědec, již ve dvacátých letech. Muschg upozorňuje, že u Kafky je „*realistický detail stavebním kamenem čistě duchovního světa. [...] Navzdory kráse jeho detailů přichází jako popisovatel smyslového světa stěží v úvahu, naproti tomu je bezpříkladným jako tvůrce ireálního. Smyslová skutečnost se u něj projevuje zlomená jako stéblo ve vodě, jako materiál ztvárnění duchovní reality. [...] Fascinace jeho vyprávění spočívá v tom, že začíná na pevném základě, potom však nechává čtenáře trhnutím padnout do bezedna. Realita zůstává stále zjevnou, rozpouští se však do zcela nových významových figur, poslušná jiným zákonům. [...] Je vypravěčem mystického typu – připomeňme Danta, Quevedu, Kleistu –, jehož jinakost je naší době jen těžko pochopitelná. [...] Tíhnutí k do sebe hermeticky uzavřené větné vazbě odpovídá zjevně tíhnutí k do sebe hermeticky uzavřené malé formě a způsobu vyprávění, vztahujícímu se k sobě samotnému. [...] Takovým výkvětem je „V galerii“. Tato fantazie, zabírající jednu stranu, pozůstává ze dvou antitetických vět, jež si zrcadlově odpovídají. První ztvárňuje jako hypotetická „jestliže“-věta děsivou realitu tuberkulózní krasojezdkyně v manéži, jak ji ona sama prožívá, druhá zázrak cirkusové nádhery, jak osluňuje dychtivého návštěvníka galerie. Obě dohromady představují, nerozlučně spojené, problém umění, jak jej vidí a svého čtenáře učí vidět Kafka.“ Walter Muschg, „Franz Kafka – Der Künstler“, in: W. Muschg, *Die Zerstörung der deutschen Literatur*, Zürich [Diogenes Verlag] 2009, s. 712-737.*

certaine possibilité impossible de dire l'événementin).³ Proto také Jan Kafka nadhazuje otázku „*není-li Kafkovo dílo vždy obdobným popisem vztahu mezi singulárním a obecným, tzn. objevováním se singulárního hrdiny před obecným*“ (s. 15).

Jak se zdá, Derrida svým uvažováním směřuje, od *Grammatologie* až k posledním esejům o mystice negativní teologie v Schefflerově *Poutníku cherubínském* nebo ve výše zmíněném eseji o „jisté nemožné možnosti mluvit o události“, k problému nevyslovitelného, které hledá svou podobu *psaním*. To jsou otázky a myšlenky, úzce související s tradicí negativní teologie, již absorboval a dále rozvíjel především okruh židovské filozofie a teologie 20. století (Hermann Cohen, Gershom Sholem, Walter Benjamin, Franz Rosenzweig, až k Adornovi), o níž Erich Fromm napsal, že je ve své podstatě negativní teologií, třebaže Derrida zdůrazňuje, že *différance* do této linie nenáleží. Negativní teologie je však v této souvislosti zajímavá jako metoda *jiného* myšlení prostřednictvím negativity, tedy také myšlení o ne-identitě: pro Kafkovo dílo relevantní kategorii.

Ve svém uvažování nad texty Franze Kafky a nad Derridovou interpretací dospívá Jan Kafka k názoru, že Kafkovo *psaní* se „*dotýká literatury obecně jako instituce (do níž mohou být zařazena i jiná díla než Kafkovo) a podmínky možnosti jevení literatury a literárního díla*“. Jan Kafka tuší, že se zde dostáváme za hranice tradiční hermeneutiky, neboť text Franze Kafky možno číst v jeho mimořádné sebeztažnosti jako útok na interpretační vědomí čtenáře. Kafkovo podobenství – a v tom spočívá jeho interpretační past – nabízí svůj k interpretování svádějící smysl, jenž ovšem „*prosvítá kalkulovanou nesmyslností a jejími aporiemi*“.⁴ Z této perspektivy se Kafkovo podobenství jeví jako jeho klíčový text na téma interpretace, možnosti rozumění a jeho hranic.

Ve své bakalářské práci prokázal Jan Kafka nejen schopnost velmi pozorného, ale také problematizujícího čtení jak Kafkových textů, tak Derridovy interpretace, ale stejně tak i schopnost, získané podněty invenční četbou dále rozvíjet, když např. v závěru píše o „*možnosti jevení literatury a literárního díla*“. Právě fenomén *jevení* jako *ex-sistence*, *excedence* a *extasis* může v této souvislosti odkazovat k podstatnému aspektu umění moderny vůbec: k umění jako *vyjevování* (*Erscheinen, In-Erscheinung-treten*) jinakosti, jež je samo o sobě událostí, hledající své vyslovení nebo napsání a zůstávající hermeneutickou provokací. To, co se v umění a uměním moderny děje, vyjevuje, ukazuje, není žádnou daností, nýbrž je nám *zadáno* jako úkol.

³ Angl.: Jacques Derrida, „A Certain Impossible Possibility of Saying the Event“, *Critical Inquiry*, 33, No. 2, 2007, s. 441-461.

⁴ Aage A. Hansen-Löve, „Vor dem Gesetz“, in: Michael Müller (ed.), *Interpretationen. Franz Kafka. Romane und Erzählungen*, Stuttgart [Reclam Verlag] 1994 s. 154.

Jako to podstatné na práci Jana Kafky spatřuji a hodnotím, k jakým dalším problematizujícím tázáním jej vedou texty Franze Kafky i jejich náročné výklady, přesahující svou intencí „žánr“ literárněvědné interpretace. Derridův metatext vyostřuje, jak se zdá, vnímání Jana Kafky, totiž vnímání právě těch aspektů uměleckého textu – ať je již nazveme cézurami, zásahy nebo ‚trhlinami‘ – , jež se vzpírají sémiotickému, hermeneutickému nebo symbolickému čtení. Jde o zkušenost s (trvalým) vzdalováním a unikáním smyslu, tedy zkušenost zásadní negativity, ne-možnosti, jež velmi podstatným způsobem spoluurčuje charakter (moderní) kultury. Tyto ‚trhliny‘ nebo ‚intervence‘ nebo ‚stopy‘ (v lévinasovském smyslu) zůstávají skandálem *alterity*, jako něčeho radikálně jiného, před což jsme (také jako recipienti) postaveni a jež se vymyká pokusům o mediaci. Zároveň ukazují, a toho si je Jan Kafka dobře vědom, že bez *diference* (a *diferencí*) se tato konfrontace s *jiným*, s *jinakostí*, s *ne-možností* n e o b e j d e . Postihnout tuto událost jinakosti, „mluvení druhého“, znamená zřejmě, jak píše Emmanuel Lévinas (v *Autrement qu’être ou au-delà de l’essence*), že „musíme jít až k nihilismu Nietzscheho poetického psaní“,⁵ až ke zlomku, k aperçu, k něčemu jako *dotek* mluvením, jenž nevyslovuje míněné a nemíní řečené, ale mnohem spíše se dohmatává *jiného*, odkazuj na ně, podobně jako básnictví svým jedinečným způsobem promluvy. Roland Barthes to nazve – a nikoliv náhodou v návaznosti na svoji intenzivní recepci Nietzscheho představy estetické zkušenosti „*podle vodítka těla*“: „*myšlením těla ve stavu mluvení*“ (*la pensée du corps en état de langage*).⁶

Jak z výše uvedeného vyplývá, bakalářskou práci Jana Kafky doporučuji jednoznačně jako v ý b o r n ý podklad jejího úspěšného obhájení.

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

V Praze dne 31. 8. 2013

⁵ Angl. Emmanuel Lévinas, *Otherwise Than Being: Or Beyond Essence*, Pittsburgh Pennsylvania [Duquesne University Press] 1998: „*One should have to go all the way to the nihilism of Nietzsche’s poetic writing, reversing irreversible time in vortices, to the laughter which refuses language*“ (s. 8).

⁶ Roland Barthes, *Roland Barthes par Roland Barthes*, Paris [Ed. Du Seuil] 1975, s. 148.